

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-110>

УДК 005.332.4

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

MODERN METHODS OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

Шишковський Сергій Вікторович

кандидат економічних наук,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут адміністрування та післядипломної освіти
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7996-1298>

Одінцова Ольга Олександрівна

магістрантка,
Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут адміністрування та післядипломної освіти
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5644-3394>

Shyshkovskyi Serhii, Odintsova Olga

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Administration and Postgraduate Education

В статті відмічено, що основними напрямками конкурентоспроможності підприємства є залучення ресурсів та реалізація його місії. Основного впливу на конкурентоспроможність підприємства мають фактори зовнішнього та внутрішнього впливу, в якому воно знаходиться. Фактори зовнішнього впливу підвищення конкурентоспроможності підприємств розподілено на загальнодержавні, регіональні та галузеві. Фактори внутрішнього впливу підвищення конкурентоспроможності підприємств розподілено на інвестиційні, ресурсні та трудові. Наявність сировинних ресурсів, у процесі підвищення конкурентоспроможності підприємств, реалізується при доступі до дефіцитних чи основних ресурсів. Конкурентоспроможність підприємства на ринку трудових ресурсів визначається його здатністю залучати найкращих фахівців. В силу відмінності цілей підприємства неможливо використовувати один економічний критерій оцінки ефективності та конкурентоспроможності. Так, для виробничих підприємств показником ефективності може бути фонд оплати праці, для торговельних підприємств – отриманий прибуток, і для порівняння цих підприємств можна використовувати показник доданої вартості. Для державного підприємства, яке не має можливості змінювати ціну на товар або реалізовані послуги показником ефективності буде рівень витрат на одиницю продукції, а показник доданої вартості не відобразить ефективність.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, фактори, середовище.

The article suggests that the main directions of the enterprise's competitiveness are the involvement of resources and the implementation of its mission. The factors of external and internal influence have the main influence on the competitiveness of the enterprise. The factors of external influence on increasing the competitiveness of the enterprises are divided into national, regional and branch factors. The factors of internal influence on increasing the competitiveness of enterprises are divided into investment, resource and labor factors. Investment resources are capital investments aimed at the acquisition and modernization of the fixed assets of the enterprises, the introduction of the latest production technologies and the increase of intangible assets. The availability of raw resources in the process of increasing the competitiveness of enterprises, is realized with the access to scarce or basic resources. The competitiveness of the enterprise in the labor market is determined by its ability to attract the best professionals. The main indicators of the company's attractiveness in the labor market are the salary level, the company's reputation on the market, and the corporate culture factors. In order to attract labor resources, the enterprise needs to develop its social infrastructure, which is mostly formed by the external (regional) factors. The unsatisfactory condition of the social infrastructure can lead to the outflow of labor resources from the regional labor market, which will negatively affect the competitiveness of the enterprise. The salary level of the enterprise plays the great role, which should be competitive compared to the salary level at other similar enterprises in the region. A high level of the competition between suppliers and manufacturers is usually beneficial to the enterprise, because it is assured to rid the market

of the inefficient manufacturers, and, as a rule, leads to an increase in quality and a decrease in prices in this market. Due to the difference in the company's goals, it is impossible to use one economic criterion for evaluating efficiency and competitiveness. Thus, for manufacturing enterprises, the indicator of the efficiency can be the wage fund, for trading enterprises it is the obtained profit, and the indicator of the added value can be used to compare these enterprises. For a state-owned enterprise there is no ability to change the price of goods or services, the efficiency indicator will be the level of costs per unit of production, and the added value indicator will not reflect efficiency.

Keywords: competition, competitiveness, factors, environment.

Постановка проблеми. Дослідження методів підвищення конкурентоспроможності підприємств являється на даний час одним із найбільш актуальних завдань досліджень в економіці. В умовах стрімкого зниження темпів фінансово-економічної діяльності, що насамперед було пов'язано з карантинними обмеженнями у зв'язку з пандемією Covid-19, а надалі, починаючи від 24 лютого 2022 р. з повномасштабним вторгненням росії до України, які кардинально вплинуло на стан вітчизняної економіки, дослідження методів підвищення конкурентоспроможності підприємств набуває першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

При дослідженнях теоретико-методичного обґрунтування підвищення конкурентоспроможності підприємств в зарубіжних наукових працях, слід відмітити роботи В. Берга, А. Вагнера, Дж. Глаубера, С. Маккі, А. Манеса, П. Самуельсона та інших провідних вчених.

Серед українських дослідників методи підвищення конкурентоспроможності підприємств наведені у працях В. Д. Базилевича, В. А. Борисової, О. Д. Вовчак, О. Д. Заруби, М. В. Мниха, Т. А. Ротової, Л. С. Руденка, К. В. Шелехова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання дослідження методів підвищення конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах з урахуванням факторів зовнішнього впливу (загальнодержавних, регіональних та галузевих) та факторів внутрішнього впливу (інвестиційних, ресурсних та трудових) в наукових працях відображено недостатньо, тому потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка сучасних методів підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки здатність підприємства протистояти своїм конкурентам можна оцінити з допомогою економічних показників. Основними напрямками конкурентоспроможності підприємства

є залучення ресурсів та реалізація його місії, тобто організації задоволення соціально-економічних потреб суспільства у вироблених підприємством товарах або послугах. Дана здатність підприємства має організаційно-економічну основу, та може бути оцінена. Водночас, конкурентоспроможність підприємства багато в чому залежить від оточення, в якому воно знаходиться, тобто, зовнішніми та внутрішніми. Частина елементів зовнішнього оточення можуть бути частково підконтрольними підприємству – залежати від його стратегії та тактики (ендогенні або внутрішні фактори конкурентоспроможності), інші – не залежать від діяльності підприємства, їх необхідно враховувати та пристосовуватися до них (екзогенні – зовнішні фактори). Фактори зовнішнього впливу можна умовно поділити на загальнодержавні, регіональні та галузеві.

На основі опрацьованої літератури [1; 2; 3; 4; 5], ми можемо виокремити ключові елементи зовнішнього впливу на підвищення конкурентоспроможності підприємства, а саме:

1. Фактори (попит на продукцію галузі, рівень протекціонізму, вертикальна та горизонтальна інтеграція у галузі, якість основних засобів у галузі, забезпеченість ресурсами, забезпеченість інфраструктурою, інституційні аспекти підприємницької діяльності).

2. Об'єкти (підприємства, галузь, регіон, держава).

3. Суб'єкти (підприємства, бізнес-спільноти, органи влади).

4. Механізми (стратегія підприємства, цільові програми, формування єдиного інформаційного простору, лобізм, зниження конкуренції в галузі, зниження транзакційних витрат, соціально-економічна політика, співпраця з бізнес-спільнотами).

Також, конкурентоспроможність підприємства формується рішеннями низки суб'єктів, серед яких можна виділити самі підприємства, бізнес-спільноти, які є, як правило, представниками галузевих інтересів, органи влади різних рівнів, що формують економічну політику, та наукове співтовариство.

Заходи, що реалізуються переліченими вище суб'єктами, здійснюють вплив не тільки

на конкурентоспроможність підприємства, але й на елементи його зовнішнього оточення. Елементи зовнішнього оточення, у свою чергу, також є економічними суб'єктами та системами, частиною яких є підприємства. Дані елементи, що мають власну конкурентоспроможність та впливають на конкурентоспроможність підприємств ми можемо віднести до об'єктів підвищення конкурентоспроможності підприємств [6; 7; 8].

У більшості наукових робіт [2; 3; 5; 6; 8] окремо виділено конкуренцію підприємств за ресурси, оскільки вони необхідні для досягнення мети та у конкуренції за споживача, як показник досягнення мети підприємства. Конкуренція за ресурси може бути внутрішньогалузевою, міжгалузевую, а конкуренція за споживача може вестися ціновими чи неціновими методами.

Таким чином, ми можемо розглядати конкуренцію як процес боротьби за ресурси. Найбільш вагомую конкуренцією підприємств за основні види ресурсів, а саме, інвестиційні, трудові та сировинні.

Основним фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств є залучення інвестиційних ресурсів – капітальних вкладень на придбання та створення основних засобів, розвиток технологій, нематеріальних активів. Світова практика ділить інвестиції на прямі та портфельні, які розрізняють за мотивом та масштабами інвестування. Для прямих інвесторів індикаторами інвестиційної привабливості є термін окупності інвестицій, подальша рентабельність та гарантії збереження власності. Прямі інвестори поставляють не лише матеріальні ресурси у розвиток виробництва. Вони пропонують свої ноу-хау, задіяні адміністративні ресурси та формують конкурентне середовище в регіоні та галузі. Портфельні інвестиції здійснюються з метою отримання доходу, при цьому портфельні інвестори керуються мотивами прибутковості та ризикованості вкладень, не надаючи інших супутніх факторів виробництва. Інтереси портфельних інвесторів мають більше короткостроковий, а деяких випадках спекулятивний характер. З точки зору стратегічного розвитку підприємства найбільші загрози та можливості пов'язані з прямими інвестиціями. До загроз ми можемо віднести – недружнє поглинання, придбання конкурентом з метою отримання контролю та інші загрози, які ведуть до втрати самостійності прийняття рішень. До можливостей ми можемо віднести – отримання доступу до нових технологій,

ноу-хау, модернізація виробництва, розширення ринків збуту [1; 4; 5; 8].

Інвестування як вид економічної діяльності регулюється на міжнародному, національному та регіональному рівнях. Правові тенденції на сьогоднішній день такі, що міжнародні організації, які виражають інтереси, як правило, промислово розвинених країн та транснаціональних корпорацій, прагнуть лібералізувати ринки капіталів, а національні уряди, декларуючи залучення іноземних капіталів, насправді реалізують різні протекціоністські заходи, спрямовані на захист інтересів національних виробників. Найчастіше заходи, що вживаються урядами розвинених країн більш жорсткі, ніж у країнах, що розвиваються, незважаючи на те, що рівень конкурентоспроможності виробників у промислово розвинених країн вище. Це пояснюється системою державного управління [1; 2; 3; 6; 7].

Привабливість окремо взятого підприємства для залучення інвестицій залежить від багатьох факторів. Основним (але не єдиним) мотивом інвестування, являється отримання доходу. Інвестор бажає отримати максимальний дохід за мінімального ризику, відповідно, все, що знижує прибутковість або представляє ризик, знижує конкурентоспроможність підприємства над ринком капіталів. Внутрішніми факторами, що визначають привабливість підприємства для інвестування є: репутація підприємства та рентабельність, а зовнішніми – інвестиційний клімат. Рентабельність – ставлення отриманої прибутку до витрат – один із ключових показників діяльності підприємства. Для оцінки репутації підприємства використовуються різні методики. Найбільш поширеними є методи оцінки різниці ринкової вартості підприємства та вартості його активів. Для портфельних інвесторів велике значення має дивідендна політика підприємства. Інвестиційний клімат визначається на галузевому, національному та регіональному рівнях і залежить насамперед від політики, яку проводять владу різних рівнів із залучення інвестицій.

Інший важливий фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств – наявність висококваліфікованих трудових ресурсів. Конкурентоспроможність підприємства на ринку трудових ресурсів – це здатність залучати найкращих фахівців. Наймані працівники як учасники діяльності підприємства зацікавлені в отриманні доходу, а також у задоволенні інших потреб. Нематеріальними факторами мотивації праці є цікава робота, гарні умови

праці. Індикаторами привабливості підприємства на ринку трудових ресурсів, таким чином, є рівень заробітної плати, репутація роботодавця, фактори корпоративної культури. Оцінюваними показниками можуть бути – плинність кадрів, кількість трудових конфліктів.

Проте, поведінка роботодавця визначає його конкурентоспроможність на ринку праці. Рівень оплати праці є конкурентоспроможним порівняно з рівнем оплати праці в інших підприємствах регіону. Також, для залучення трудових ресурсів необхідна розвинена соціальна інфраструктура, що найчастіше є, по відношенню до підприємства, неконтрольованим зовнішнім (регіональним) чинником. Незадовільна соціальна інфраструктура може призвести до відтоку робочої сили з регіонального ринку праці, що негативно позначиться на конкурентоспроможності підприємства [1; 2; 3; 4; 5].

Конкуренція на ринку сировинних ресурсів здійснюється за доступ до дефіцитним чи ключовим ресурсам. Значною мірою забезпечення підприємства сировиною – завдання управління постачанням. Проте, контроль за основними ресурсами – одне із бар'єрів для входження підприємства у галузь. Вертикальна інтеграція підприємств з ланцюжка доданої вартості – поширене явище в монополізованих та олігопольних галузях. Інший аспект постачання ресурсами – чи є ринок сировини ринком продавця чи покупця. Сильна конкуренція між постачальниками, як правило, вигідна підприємству, тому що гарантовано позбавляє ринок від неефективних виробників, і, як правило, призводить до зростання якості та зниження цін цьому ринку [3; 5; 6; 8].

Отже, ми можемо запропонувати фактори, які можуть бути використані для оцінки конкурентоспроможності підприємства на ринку ресурсів. Їх можна поділити на ендогенні та екзогенні. Основні ендогенні фактори оцінки конкурентоспроможності підприємства на ринку ресурсів це: відношення дивіденду до вартості акції; рентабельність; відносне перевищення ринкової вартості компанії над вартістю її активів. До екзогенних факторів оцінки конкурентоспроможності підприємства на ринку ресурсів ми можемо віднести: інвестиційний рейтинг регіону; динамізм розвитку галузі; норма прибутку на галузі; розвиненість інфраструктури регіону.

Показники, що характеризують становище підприємства на ринку праці також ми можемо розподілити на ендогенні та екзогенні.

До ендогенних на нашу думку слід віднести: відношення середньої заробітної плати на підприємстві до середньої заробітної плати платі у регіоні; умови праці (можна оцінити показником фондоозброєності); корпоративна культура та морально-психологічний клімат (оцінюється показником плинності кадрів); трудомісткість виробництва оцінюється як питома вага витрат за оплату праці у структурі витрат підприємства. До екзогенних на нашу думку слід віднести: рівень безробіття у регіоні; монополізованість попиту ринку праці (співвідношення чисельності зайнятих на підприємстві до чисельності економічно активного населення в регіоні); розвиненість соціальної інфраструктури у регіоні (забезпеченість населення житлом, доступність та якість медичних та освітніх послуг і т.д.).

Фактори, що характеризують положення підприємства на сировинних ринках також ми можемо розподілити на ендогенні та екзогенні. Ендогенними являються: інтеграція з постачальниками сировини (у вигляді довгострокових угод або контролю); компетентність постачальницьких підрозділів підприємства. Екзогенними є: монополізація ринку сировини; матеріаломісткість виробництва.

В сучасних економічних умовах, стрімко набуває вагомості такий метод підвищення конкурентоспроможності підприємств як конкуренції підприємств – конкуренція за споживача. Конкуренція може здійснюватися ціновими чи неціновими методами, а показники конкурентоспроможності залежать від стратегії, якої дотримується підприємство [2; 3; 4; 8].

Отже, визначення рівня конкурентоспроможності підприємства з подальшим його підвищенням, являється стратегічною метою у його діяльності. Якщо розглядати підприємство з точки зору інституційного підходу – як об'єднання на контрактній основі власників факторів виробництва з метою залучення ресурсів у виробничий процес та отримання доходу, можна виділити кілька груп підприємств: підприємства, що перебувають у власності у одноосібного власника-підприємця. І тому, мета підприємства визначається системою цінностей та мотивацією. Власника підприємства у власності трудових колективів – тут мета підприємства відповідає інтересам працівників підприємства – отримання високих трудових доходів. Підприємств, майно яких поділено між засновниками підприємства, відповідно інтересам власників капіталу (акціонерів, пайовиків тощо). Мотивація власників може бути пов'язана з отриманням

високого доходу, розвитком, задоволенням амбіцій тощо. Підприємства, які перебувають у державній власності – зазвичай виконують завдання, пов'язані з виробництвом суспільних благ або створенням та експлуатацією соціальної інфраструктури і з цього погляду ближче до некомерційних підприємств. Їх мета, насамперед – забезпечення потреб суспільства за найменших витратах. Підприємства, що входять у холдинги та виконують обслуговуючі функції перебувають у схожій ситуації, з тією різницею, що їх ціль забезпечення потреб головного підприємства.

Висновки. В силу відмінності цілей підприємства неможливо використовувати один економічний критерій оцінки ефективності та конкурентоспроможності. Так, для виробничих підприємств показником ефективності може бути фонд оплати праці, для торговельних підприємств – отриманий прибуток, і для порівняння цих підприємств можна використовувати показник доданої вартості. Для державного підприємства, яке не має

можливості змінювати ціну на товар або реалізовані послуги показником ефективності буде рівень витрат на одиницю продукції, а показник доданої вартості не відобразить ефективність.

Також, забезпеченість ресурсами – один із факторів конкурентоспроможності регіону. Якщо регіон забезпечений ресурсами, це створює передумови для створення бізнесу, який використовує ці ресурси, оскільки їх відносна вартість у цьому регіоні має бути нижчим, ніж у регіонах цими ресурсами не забезпеченими. Однак, багато з ресурсів є взаємопов'язаними (як, наприклад, природні та капітальні) і не можуть бути використані окремо. При цьому, підприємствам доводиться платити за дефіцитний пов'язаний у споживанні ресурс вищу ціну. У тому випадку, якщо ресурс мобільний (як праця чи фінансовий капітал) створюються передумови для його залучення в регіон, і тут уже регіон вступає в конкурентну боротьбу ресурси коїться з іншими регіонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Shyshkovskiy, Serhii V. (2021) «Key Factors Influencing the Management of the Enterprise's Development», *Business Inform*, 10:357–362. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-357-362>.
2. Feshchur, Roman V., Shyshkovskiy, Serhii V., and Skvortsov, Denys I. (2020) «Assessing the Development of Economic Entities», *Business Inform*, 11:418–423. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-418-423>.
3. Odintsova O. O., Nykytiuk A. R. Some aspects on the legal interpretation of the fourth generation of human rights. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» м. Харків, 25 грудня 2021 року, 4 випуск. Харків, 2021. С. 204.
4. Гріщенко І. В., Кобаль О. А. Оцінка показників в процесі фінансового планування підприємства. *Перспективи розвитку фінансово-економічного простору України* : зб. наук. праць. Вінниця, 2020. С. 223–225.
5. Гріщенко І. В. Оцінка показників фінансової стійкості підприємства. *Перспективи розвитку фінансово-економічного простору України* : зб. наук. праць. Вінниця, 2020. С. 208–211.
6. Гріщенко І. В., Білецька Н. В., Циганчук В. А., Мазур О. В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. Вип. 60. С. 30–34.
7. Гріщенко І. В., Гринчук Т. П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14>.
8. Гріщенко І. В., Білецька Н. В., Одінцева О. О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-62>.

REFERENCES:

1. Shyshkovskiy, Serhii V. (2021) «Key Factors Influencing the Management of the Enterprise's Development», *Business Inform*, 10:357–362. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-10-357-362> [in Ukrainian].
2. Feshchur, Roman V., Shyshkovskiy, Serhii V., and Skvortsov, Denys I. (2020) «Assessing the Development of Economic Entities», *Business Inform*, 11:418–423. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-418-423> [in Ukrainian].
3. Odintsova O. O., Nykytiuk A. R. (2021) Some aspects on the legal interpretation of the fourth generation of human rights. Proceedings of the *Theory and practice of modern jurisprudence (Ukraine, Kharkiv, December 25, 2021)*, Kharkiv, p. 204. [in Ukrainian].

4. Hrischenko I. V., Kobal O. A. (2020) Otsinka pokaznykiv v protsesi finansovoho planuvannia pidpriemstva [An estimation of indexes is in the process of the financial planning of enterprise]. Proceedings of the *Perspektyvy rozvytku finansovo-ekonomichnoho prostoru Ukrainy (Ukraine, Vinnytsia, April 08-09, 2020)*, Vinnytsia: Krok, pp. 223–225 [in Ukrainian].
5. Hrischenko I. V. (2020) Otsinka pokaznykiv finansovoi stiičnosti pidpriemstva [Estimation of indexes of financial firmness of enterprise]. Proceedings of the *Perspektyvy rozvytku finansovo-ekonomichnoho prostoru Ukrainy (Ukraine, Vinnytsia, April 08-09, 2020)*, Vinnytsia: Krok, pp. 208–211 [in Ukrainian].
6. Hrischenko I. V., Biletska N. V., Tsyhanchuk V. A., Mazur O.V. (2020) Metody zabezpechennia efektyvnosti investytsiino-innovatsiinykh proektiv [Methods of ensuring the effectiveness of investment and innovation projects]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 60, pp. 30–34 [in Ukrainian].
7. Hrischenko I. V., Hrynychuk T. P. (2020) Osnovni aspekty finansovoho planuvannia v systemi finansovoi bezpeky pidpriemstva [The main aspects of financial planning in the financial security of the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14> [in Ukrainian].
8. Hrischenko I. V., Hrynychuk T. P., Ciganchuk V. A. (2021) Mekhanizm formuvannia konkurentospromozhnosti pidpriemstv v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [The mechanism of forming the competitiveness of enterprises in modern economic conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-62> [in Ukrainian].